

NOTISER

Maj Nodermann: *Gästspel i 1800-talets teatervärld. Johan Nodermanns resejournal*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2013. 152 s., ill. ISBN 978-91-7108-564-1.

Med denna vackra, behändiga och väl illustrerade volym har Maj Nodermann, Nordiska museets förra intendent och folkkonstexpert, fördjupat sig i sin egen släkt och särskilt i sin farfars historia. Den senare, Johan Nodermann (1837–1927), var uppvuxen i en guldsmedsfamilj i Köpenhamn och levde större delen av sitt liv i Danmark med undantag för några decennier i slutet av 1800-talet, då han var verksam som fotograf i Helsingborg. Mest utrymme i boken får dock hans ungdomsår som resande skådespelare på den danska landsbygden, och det är särskilt detta som ger framställningen dess kulturhistoriska värde.

Perioden som skådespelare var egentligen ganska kort, han var aktiv i yrket i tjuogoårsåldern, närmare bestämt åren 1858–1865. Det var de resande teatersällskapens tid, man for med häst och vagn mellan de danska provinsstäderna. Det som möjliggjort en rekonstruktion av resande och villkor är en egenhändigt förd resejournal som Johan Nodermann lämnat efter sig med uppgifter om resvägar, teaterlokaler, gruppens sammansättning, roller och repertoarer. Repertoaren var lättisam och riktad mot en större och inte alltför sofistikerad publik, vaudeviller med frekventa inslag av sång och dans. Johan bytte flera gånger teatersällskap, men repertoaren var alltid likartad. Ekonomiskt var teaterturnerandet en balansgång på slak lina. Resvagnarna fraktade inte bara skådespelare utan även musiker och instrument, sufflöser och kanske kulisser och teatermålare. Maj Nodermann förmodar att ersättning till pjäsernas författare var en utgift som sällskapen helst undvek att betala ut. Upphovsrätt tog man lätt på och texten kunde vid behov utvidgas med revyvisor och lokala anekdoter. Ett intressant inslag är ”beneficierna”, en insamling bland publiken av frivilliga medel, som tillföll skådespelarna efter någon bestämd tågordning. Johan, som var ung, ståtlig och utrustad med en god sångröst, tycks ha varit

publikdragande (särskilt bland damerna) och inkasserade emellanåt goda beneficier.

Några av skådespelarna stannade livet ut i yrket, men många valde att lämna det efter ungdomsåren och övergick till tryggare förhållanden, till hantverkssysselsättningar eller olika småborgerliga yrken. Till de senare hörde Johan Nodermann, som måste ha tröttnat på det krävande resandet och de osäkra ekonomiska villkoren. Men då hade han redan träffat en ung skådespelerska i ensemblen, som så småningom skulle bli hans hustru. 1866 gifte de sig och Johan började en ny bana som fotograf, ett yrke som började bli attraktivt vid denna tid. Det gick på kryckor i Danmark, men sedan han flyttat bopålar till Sverige, där en äldre syster redan var verksam som fotograf, blev han snart mer framgångsrik. Men om den perioden fram till sekelskiftet 1900 har texten mindre att berätta.

Maj Nodermanns bok ger sammanfattningsvis en intressant och underhållande inblick i skådespelarlivet i mitten av 1800-talet, säkerligen ganska representativt även för svenska förhållanden. Läsaren blir nyfiken på detta uråldriga yrke och dess färgstarka historia.

Mats Hellspong, Stockholm

Ylva Herholz: *I glömskans land. Exkursioner i sentida svensk-tyska spår*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2014. 237 s. ISBN 978-91-7331-625-5.

Journalisten och författaren Ylva Herholz har intervjuat ett antal personer med tysk bakgrund eller med intresse för Tyskland.

Efter kriget kom unga flickor från det utbombade Tyskland till svenska familjer som hembiträden eller barnflickor. Eftersom skolgången hade blivit eftersatt under krigsåren såg de här sin chans att utbilda sig, bl.a. genom att besöka kvällskurser.

Några av de unga flickorna kom till familjer med tidigare anknytning till Tyskland eller till personer med intresse för äldre tysk kultur, medan andra kom till fa-